tipărit după singurul exemplar menționat mai sus și păstrat în Biblioteca Academiei Române, lucru care e de dorit să se facă cât mai curând [1].

N. Drăganu.

Etimologii.

acerà.

Verbul *acerà*, tradus de Anonimul din Caransebeș prin „expectare", se găsește cu acest înțeles și la Coresi, pe când în Muscel are sensul mai nou de „a atârnà, a stărmocì pe lângă cineva" (*Dicț. Acad.* cf. errata!). Cuvântul acesta ar puteà fi un împrumut foarte vechiu din alb. *k'ɛloń*, care are și înțelesul de „gebe acht" (G. Meyer, *Alb. Wb.* 225), întocmai ca azi în Banat:

[1] Publicându-se textul acestuia s'ar puteà stabilì definitiv dacă cele 12 foi tipărite dintr'o *Pravilă românească* fac parte în adevăr din tipăriturile lui Coresi cum bănuește Bârseanu. *l. c.*, trimițând la Cipariu, *Crestomatie* sau *Analecte literare*, Blaj, 1858, p. XIX, D și XX, D, care vorbind aici de epilogul «ros de șoareci» al Tâlcului Evangheliilor de la 1564' afirmă că *Pra* din „Dereptŭ acéia amŭ scosŭ [de amŭ tipărit]tŭ treteevangheliul. și pra . . ." trebue întregit în «Pra[vila rumânește]» ori avem de a face cu câteva foi din o *Pravilă* tipărită mai târziu, d. p. din cea de la Govora din 1640. Este știut că mai târziu Cipariu (*Principii de limbă și scriptură*. Blaj, 1866 p. 104 și *Archiv pentru filologie și istorie*, Blaj, 1867, p. 89) și-a schimbat părerea relativ la coniectura *Pra[vila]*, admițând *Pra[xiul]*. Descoperindu-se apoi în adevăr un *Praxiu* sau *Apostol românesc* tipărit de Coresi, ipoteza despre existența unei Pravile coresiane a fost abandonată. Ea revine acum din nou în discuție.

S'ar puteà face apoi o interesantă comparație de texte pentru a se stabilì prototipul redacției românești a *Legendei Dumineci* publicată de Hasdeu. *Cuv. den bătr.* II. p. 43—55. Hasdeu, ibid., p. 31 o consideră de o redacțiune sau o traducere făcută de însuși popa Grigore și credeà că acesta „în orice caz aveà dinainte-i un text oarecare paleo-slavic, căci din totalitatea lucrărilor sale se vede că el nu știà grecește", dar cel ce scrie aceste rânduri a arătat din deosebite greșeli de copiare (*CodiceleTodorescu și Martian*, p. 74—5) că popa Grigore n'a făcut în adevăr altă muncă decât cea de copist. Această părere a fost admisă și de Pascu o. c. p 113—4.

Tot așà contribuții interesante ar puteà să ne dea și varianta necunoscută a *Pouceniei* sau *Învățăturii întru cinstita și marea Duminecă a Paștilor* despre care (*o. c* p. 17—20) arătam că a fost foarte populară și ni s'a păstrat până acum în mai multe redacții, apoi (p 67—68 și 80—88) că deși în redacția Codicelui Todorescu și cea păstrată în Cazania de la 1581 a lui Coresi avem de a face cu același text, nici unul nu e copie de pe cellalt, căci și la Coresi găsim greșeli de copiare evidente, ci probabil amândouă de pe un prototip comun care circulà în manuscris.

În sfârșit de bună seamă interesantă din punctul de vedere al limbii poate să fie și *Învățătura la Sfânta Precestanie*.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

„passe auf" (Weigand, *Jahresb.* III, 313), adecă „stau la pândă, pândesc ceva" (Comun. A. Coca). Imprumutul a trebuit să se facă pe când *k'* puteă devenì *č* şi *l* velar între vocale să treacă în *r*.

căpşună.

Originea acestui cuvânt, neexplicat încă etimologiceşte (Tiktin: Viell. zu lat. *capsa* „Kasten"!), e indicată prin forma *căpuşună*, atestată în *Chestionarul lui Hasdeu* III 242 şi XII 322. Într'adevăr, dacă *pş* ar fi original şi cuvântul de origine latină, am aşteptà ca, înainte de accent, *p* să amuţească. Dimpotrivă, dacă plecăm de la o formă mai veche *căpuşună*, sincoparea lui *u* se explică lesne ca în *collocare* > **culucà* > *cuicà*, **inuxóro* > **înusor* > *însor*, **obsucare* > **usucà* > *uscà*, **subrupare* > *surupà* > *surpà*, *eccumo dlo* > **acumù* > *acmù*, *frumuseţe* > *frumseţe* (la Aromâni şi: *niputut*, *niputeare* > *niptút nipteare*, *aruşine* > *arşine*, *minuţăl'* > *minţăl'* etc.).

Acest *căpuşună* trebue să fie un derivat din *căpuşă* prin sufixul augmentativ *-une*, din lat. *-onem*, acelaşi sufix, pe care-l întâlnim în *grăsun*[1] < **grassonem*, în care se simţeà ca sufix productiv, poate şi în *munună* (Candrea-Densusianu, *Dicţ. Etim.* No. 1150) şi în derivate ca bănăţeanul *colţuń* „dantele triunghiulare pe marginea cămeşii" (*Jahresb.* III 318), alături de *colţońi* augmentativ din *colţ* (Viciu, *Glosar* s. v.). Mai avem pe *iepşună*, care însă datoreşte, probabil, sufixul tocmai lui *căpşună*, despărţit, prin etimologie populară, în *cap* + *şună*.

Fiind atestată şi forma *căpşune*, probabilitatea că avem a face cu sufixul latin *-onem*, atât de frecvent în celelalte limbi romanice, devine şi mai mare. Din *căpşune* au rezultat cele două forme, *căpşun* pentru plantă şi *căpşună* pentru fruct, după modelul celorlalte numiri de plante-fructe, ca în **nuce* (< nucem), devenit *nuc-nucă* ş. c.

Căpşuna ar fi deci, din punct de vedere semantic, o „căpuşă mare". Această figură nu trebue să ne surprindă la un popor de păstori. Precum se ştie, *căpuşa* se vâră în pielea animalelor, mai ales a oilor, şi le suge sângele. Capul e ascuns în piele, iar corpul se dilată, făcându-se une-ori cât o alună de mare şi devenind, din cauza sângelui cu care s'a umplut, roşu-vineţiu.

[1] Cred că după românescul *gras-grâsun* e decalcat alban. *bits* şi *bitsún* „purcel". G. Meyer, *Alb. Wb.* 38.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

Fructul căpşunelui, roşu şi el, e aşezat între frunzuliţele care îl înconjoară, întocmai ca o căpuşă cu capul ascuns în pielea oii.

Dovada că sântem pe calea cea bună în deducţiile noastre ne-o dă dialectul aromân, unde *căpuşă* are amândouă înţelesurile, cel de *căpşune* şi cel, figurat, de *căpuşă*. La Dacoromâni avem de asemenea *căpuşă* = „mugur de viţă", o expresie figurată asemănătoare, şi verbul *încăpuşi* „înmuguri".

Cât despre *căpuşă*, cred că acest cuvânt, care se găseşte la cele mai multe popoare balcanice (bulg. *kapuš*, alb. *kepuše*, sârb. *krpuša*, probabil prin contaminare cu *krlja*, *krpele*, cu sensuri asemănătoare[1]), s'a răspândit la popoarele învecinate prin păstorii români. Dat fiind că insecta se caracterizează prin faptul că îşi vâră c a p u l în pielea animalului, fixându-se cu el atât de strâns, încât n'o mai poţi scoate fără să-i rupi corpul (care creşte apoi din nou), numele ei poate fi derivat din c a p prin sufixul *-uş*.

căptuşi.

Verbul nostru *căptuşì* „doubler" şi apoi, prin extensiune, „lambrisser, planchéier, tapisser, ferrer, revêtir" şi chiar „giffler, tromper, se griser", n'are nimic a face cu turcescul *kaplamak* „doubler", precum dovedeşte răspândirea geografică a cuvântului, cunoscut în toate regiunile dacoromâneşti (uneori supt forma asimilată *cuptuşì*) şi mai ales forma lui.

Prin Rucăr întâlnim substantivul *căptúh* cu înţelesul de „căptuşală de pânză, care se aplică la cămăşile ţărăneşti, la piept şi la spate"; el se regăseşte în Ţara-Oltului supt forma *cuptúv* „căptuşală de pânză mai groasă, cu care se căptuşesc pe dinlăuntru cămeşile bărbaţilor, de la mijlocul spatelor în sus peste umeri, până la gaura pieptului, ca să fie mai durabile" (*Ţara-Oltului*, III, No. 23). E evident că verbul *căptuşì* e derivat din acest substantiv, cu prefacerea finalul *h* în *ş* înainte de vocală palatală după modelul cuvintelor slave, ca în *năduh-năduşesc* (sl. *nadušiti*), *burduh (burduf)-burduşel*, *vătah (vătaf)* — *vătăşel*, germ. *Weidenbach* (> *Ghimbav*)-*Ghimbăşel* etc.

Cât despre *căptuh*, el e de origine germană. N. Drăganu mi-a suggerat ideea că în partea lui finală trebue să căutăm pe

[1] Tot ca împrumut din româneşte îl consideră P. Skok în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XLI (1921) p. 151, crezând că *r* s'ar fi putut desvoltă din *ă*, ca în serbo-croat. *srklet* din turc. *sɛklet*.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

germ. *Tuch* „postav, stofă“ şi că avem de a face cu un termen introdus la noi prin croitorii nemţi sau, şi mai probabil, prin lipscani. Deşi un **Kapptuch* nemţesc nu-l cunosc nici din graiul viu, nici nu-l pot atestà în dicţionare, totuşi el nu e greu de înţeles, dat fiind că *Kappe (Deckenkappe* sau *Kappenleintuch)* se întrebuinţează şi azi cu sensul de „cearşaf de plapumă“, deci pânza care învăleşte plapuma, spre a o scutì. Mediolatinul *cappa* erà un „termen cultural“ care s'a răspândit la cele mai multe popoare europene. Înţelesul lui erà din cele mai variate, având totuşi sensul fundamental de „învălitoare“ a capului (franc. *chapeau*, germ. Kappe), a corpului („mantà“) sau a unor obiecte, sens care se regăseşte şi astăzi în franc. *chape* (Cf. Kluge, *Etym. Wb.* s. Kappe).

căpuì.

Verbul acesta are, după Tiktin (*Dicţ. rom.-germ.*), în Moldova, înţelesul de "ergreifen, packen", iar în Muntenia şi Ardeal pe cel de „versehen, ausstatten, versorgen“. Ca şi Cihac I 41, Tiktin crede că e un derivat din *cap* şi-l compară, pentru sensul moldovenesc, cu *căpătà*, iar pentru cel muntenesc cu *căpătuì*, două verbe care stau şi ele în legătură etimologică cu *cap*.

Derivatele postsubstantivale în *-uì* sânt în limba noastră de origine relativ recentă şi păstrează totdeauna o legătură strânsă de înţeles cu substantivul de la care derivă: *ghemuì*, *păcătuì*, *pălmuì*, *pescuì*, *şerpuì*. Nu văd însă care ar puteà fi legătura de înţeles între *cap* şi *căpuì*. Analogia lui *càpătuì* e şi ea înşelătoare, căci acest verb nu e derivat din *capăt* cu sufixul *-uì*, ci din *căpătâiu* (arom. *căpituńu)* şi numai asimilat derivatelor în *-uì:* înţelesul fundamental al acestui cuvânt este „a (se) face om cu căpătâiu“.

Cele mai multe verbe în *-uì* nu sânt însă derivate de la substantive româneşti, ci această terminaţiune apare de preferinţă la verbe de origine maghiară: *hălăduì* < *haladni*, *lăcuì* < *lakni* etc. Tot astfel *căpuì* nu-i decât ung. *kapni*, care are acelaşi sens ca verbul românesc, adecă „a obţineà, a căpătà, a apucà, a pune mâna pe ceva“.

cârcălă, cârcălì.

Substantivul *cârcălă* s. *cărcălă* e explicat de Rădulescu-Codin prin „lucru neisprăvit, murdărie“. Mi-am notat şi eu cu-

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

vântul, auzindu-l în Bran (deci în apropiere de Muscel) în fraza următoare: Noi nu luăm două lucruri de odată, ci de-a-rândul, întâiu unul, și, când e gata, al doilea, că dacă nu, rămânem în cârcală.

Originea cuvântului e sârbescul *krkala* „balegă". Deci sensul original e cel de „murdărie". Înțelesul de „lucru neisprăvit" nu s'a desvoltat în mod firesc, prin evoluarea sensului, din „murdărie", ci cred că s'a produs o apropiere etimologică înșelătoare de alt cuvânt cu o formă apropiată, adecă de *încurcală*: „rămânem în cârcală", care la origine va fi corespuns francezului „nous voilà dans la boue", a fost înțeles ca „rămânem în încurcală, în încurcătură".

În sârbește găsim și verbul *krkaliti*, tradus în Rječnik prin „gnusiti", adecă „a se bălegă", „a murdări". Sensul acesta se recunoaște în verbul românesc *a cărcăli*, întrebuințat mai ales în accepțiunea de „a spălă murdar, a scrie prost și murdar, a desemnă urît", și, prin extensiune, „a face ceva urît, prost, de mântuială". Prin Ardealul de nord (în Poveștile lui Reteganu III 63), prin Bucovina (Marian) și prin Moldova (în Șezătoarea VIII 38) are însă și alt sens, adecă „a frige ceva (mai ales popușoiu) numai pe de-asupra". Sensul acesta s'ar puteà explicà, la rigoare, ca „a frige de mântuială", cred însă că și în cazul acesta avem a face cu asociația lui *cărcăli* cu *părpăli*, care înseamnează tocmai „a frige numai pe de-asupra". Acest cuvânt cu formă și sens asemănător a „furat" oarecum pe celalalt, suggestionând pe cei ce-l auzeau întâia oară fără să izbutească să prindă sensul lui exact.

Avem dar exemple nouă pentru fenomenul descris în lucrarea mea „Din perspectiva Dicționarului", București, Academia Română, 1922, la pag. 23—26.

carâmb — coroagă — scoroji.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cuvântul *carâmb* sau *cărâmb* (*Șezătoarea* II 186, Pamfile *I. C.* 32, *Rev. crit.-lit.* III 92, *Chestionarul lui Hasdeu* II 88, IV 44, XI 60, 389, XVI 10, 97, XVIII 142, 306) e unul dintre cele mai mult discutate etimologicește. Ca titlu de curiozitate citez derivarea din ung. *karima* „bord, rebord" (Cihac II 487), din lat. *carri umbo* (Philippide, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 302) sau din lituanul *karābas* (Scriban, *Arhiva Iași*, 1921, p. 238).

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

Miklosich (*Etym. Wb.* 132) apropiase cuvântul românesc de sârbul *korubati* „a desfăcà porumbul"; păşind pe urmele lui, Weigand (*Jahresber. XVI* 222) presupune pentru cuvântul românesc un tip medio-bulgar **коржвъ*, de unde şi bulg. *koruba*, *korubka* „coajă, scorbură"; etimologia aceasta e primită, fireşte, de H. Dumke (*ibid. XIX* 82).

Tipul construit de Weigand — spre a explicà pe *îm* românesc — e mai mult decât problematic; Berneker (*Sl. Wb.* 577) nu crede în forma cu vocală nazală, iar etimologia cuvintelor bulgăreşti şi sârbeşti citate mai sus o numeşte „dunkel". Dar şi înţelesul e atât de depărtat, încât o apropiere de românescul *cărâmb* ni se pare imposibilă.

Bulgărescul *koruba* şi *korubka* — cu care se mai poate asemănà şi rutenescul *korobka* „cutie făcută din scoarţă de copac" — a fost împrumutat în limba noastră supt forma *coroagă*, pe care îl înregistrează mai întâiu Polizu în Dicţionarul său, traducându-l prin „die Lindenrinde, das trockene Schaffell" (după el, Laurian şi Massimu, care se gândesc la lat. *ruga* „zbârcitură", Barcian şi Alexi, care dau şi sensul „der Bast der Linde"), apoi Cihac (II 493), care-l confundă cu *corobeaţă* şi-l derivă din ung. *kéreg* „scoarţă" şi Damé, care dă şi sensul — suspect — de „bête à cornes". Bătrânul Seulescul citá între cuvintele culese din texte vechi şi din gura poporului pe „coroagă= scoarţă de teiu din care se face baniţa κῶς, pielea de oaie, corium" (*Uricariul X* 401). In *Revista Critică-literară* III, 120, se dă din Ţara-Haţegului „*coroagă*=scândură uscată şi strâmbată". Acelaşi cuvânt apare prin Bran şi prin Muscel, supt forma *corugă*, înşirat în *Chestionarul lui Hasdeu* vol. IX (Muscel) p. 284 între obiectele de stână şi descris de C. Lacea în modul următor: „tavă făcută din coajă de brad, pe care ţine baciul mămăliga, lingurile, sarea etc.". Verbul corespunzător e *se corugă* = „se îndoaie, se surpă (casa, ciubărul)" în Răşinari (V. Păcală, *Monogr.* 138), întocmai ca bulgărescul *corubjă se* = mă îndoiu, mă încovoiu (Berneker *Sl. Wb.* 577). Din punct de vedere formal înlocuirea finalului *-oba* prin *-oagă*, foarte des ca terminaţiune şi ca sufix în limba română, nu are nimic surprinzător[1], iar dat fiind schimbul continuu ce există între sufixele cu consonan-

[1] Cf. exemple pentru *-ova* > *-oga* în *Dacoromania* I 217.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

tele -c- şi -g-, acest *-oagă* a putut fi substituit uşor prin *-ugă*. Din punct de vedere semantic, înrudirea cuvintelor e clară: sensul fundamental al cuvântului e „coajă“, în special „o bucată mai mare de scoarţă de pe un copac“ care poate servì şi ca tavă primitivă; prin asemănare apoi: „piele uscată“ (cf. sl. *coža* „piele“); verbul corespunzător însemnează „a luà forma concavă a unei astfel de scoarţe, a îndoì, a încovoià, scovârdà“, sau „a se cojì“ ori „a se uscà (ca o scoarţă)“.

Toate aceste sensuri le are verbul *corogì* (*corojì*) sau *scorogì* (*scorojì*), pentru care cred inutil a citá exemple, căci le întâlnim răspândite pe aproape întreg teritoriul dacoromân şi a căror înrudire cu *coroagă* a recunoscut-o Tiktin în *Dicţionarul* său. Totuşi se pare că aceste verbe nu pot fi despărţite nici de rutenescul *korobyte sja* „sich krümmen, spreizen, sträuben“ (rus. *korobitĭ* „krumm ziehen, krümmen, biegen“ [1] pe care Berneker (*Sl. Wb.* 569) le desparte de bulgărescul *koroba*, poate pe nedrept. N'ar fi exclus ca forma *corogì* să fie o pronunţare dialectală pentru *corovì* (*corobì*), precum e *gogì* în loc de *govì* (*Dicţ. Acad.* s. v.), *pligì* (*Mat. folc.* 1311) în loc de *plivì* etc.

Dacă despărţim însă familia cuvintelor reprezentate prin *coroagă* de *carâmb*, care e explicarea etimologică a acestuia?

Din momentul când am dat în limba română de cuvântul *cărăm*, a cărui origine din latinescul *calamus* cred că e sigură (*Dacoromania* I 225—226), am avut convingerea că în această direcţie trebue căutată şi etimologia lui *carâmb*.

Intr'adevăr, sensul fundamental al lui *carâmb* este cel de „drug, sul, tub“, care se poate recunoaşte uşor în toate accepţiunile speciale ale cuvântului: 1. unul din drugii paraleli ai loitrei căruţei, în care intră spetezele; 2. capătul osiei, care iese afară din pociumb şi pe care se învârte roata; 3. băţ pe care se înseamnă, cu vârful cuţitului, înălţimea laptelui la o mulsoare, hărag; 4. tureacul cizmei. Inţelesul 1 este acelaşi ca al lui *cărăm*, care însemnează „unul din drugii paraleli, în care intră fuşteii scării“, loitrea de la căruţă nefiind decât o scară mai mică.

Inainte de ce Românii să fi primit, prin mijlocire slavă (sârb. *lojtra*, sau maghiară (*lajtorja*, regional *lajtra*) pe *Leiter* german, vor fi avut pentru această parte a căruţii, un termen latin corespunzând ideii de „scară mică“. In acest caz şi drugii

[1] De la acesta derivă Cihac II 73 pe românescul *corogì*.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

paraleli ai loitrei au putut fi numiţi cu un diminutiv de la *calamus*, spre deosebire de *carâmii*, (< lat. calami) scării.

Ce ar fi dat, foneticeşte, un **calamulus* [1], în românește? Sau **căramur*, sau **cărâmlu*, după cum admitem o formă cu *u* menţinut sau sincopat. Intercalarea unui *b* în grupele *ml* şi *mr* este un fenomen atât de cunoscut din cele mai multe limbi, încât ajunge să citãm, din limba noastră, pe turc. *damla* > *damblà*, slav. *mlatiti* > *îmblăti*, ung. *zsemlye* (< germ. Semmel) > *jimblă*. Nimic mai uşor de înţeles decât o disimilare, fie că admitem stadiile **cărâmblu* > **cărâmbru* > *cărâmb* sau, plecând de la forma articulată, **cărâmblul*(*u*) > *cărâmbul*(*u*); analogia lui *primblu* (< perambulo) > *plimb* şi a lui *gâmflare* > **gâmfrare* > (*în gâmfare* ne vine imediat în minte.

Calamus avea, precum am arătat în *Dacoromania* l. c., în latineşte, afară de înţelesul de „trestie", păstrat în cele mai multe limbi romanice, şi pe cel de „harac, prăjină", de la care trebue să pornim spre a explică înţelesurile cuvintelor româneşti. Un diminutiv **calamulus* e indicat prin forma *calamellus*, atestată în latineşte şi păstrată în limbile romanice (cu alt sens, ca de atâtea alte ori). În sfârşit, să mai amintim că dacă, alături de forma „regulată" *cărâmb*, găsim tot atât de des *carâmb*, păstrarea lui *a* proton se datoreşte existenţei alăturea a lui *cărăm*.

Mai avem, în limba română, două cuvinte cu o formă asemănătoare. E substantivul „*scărâmbă* = ţandără", dat mai întâiu de Lexiconul Budan şi apoi de celelalte dicţionare şi atestat, împreună cu verbul „*m'am scărâmbit* = m'am înţepat", de Frâncu-Candrea, *Moţii* 105. Acesta nu poate avea nici o legătură etimologică cu *carâmb*. Dimpotrivă, verbul reflexiv *cărâmbà* = a se curbà, a se încovăià, a se scovârdà (despre lemn, scânduri), auzit de G. Giuglea în Aghireş, jud. Cojocna, pare a fi rezultatul unei contaminări între *cărâmb* şi verbul *scălâmbà* (despre care cf. *Conv. lit.* XXXIX, 306 ş. u.).

creplă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prin jurul Sighişoarei şi prin jud. Sibiiu şi Făgăraş, *crepla* e „troaca (= covata) de adăpat vitele" (Viciu, *Gl.* s. *crep*) sau pur. tant. *creple* sânt „vergelele de lemn, prinse între două lemne mai groase şi aninate pieziş de-asupra ieslelor" (V. Păcală, *Monogr. Răşinari* p. 435). Acest cuvânt e o contaminare între

[1] Datoresc lui G. Giuglea suggestiunea acestei forme.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

crep şi *iesle*. *Crepul*, definit de Lexiconul Budan prin „troacă de adăpat vitele“ e un „jghiab“ sau „vălău“ (Cihac II 537) cum i-se mai zice în alte părţi. Cuvântul e întrebuinţat în Ardeal, în regiunile unde sânt Saşi, şi este împrumutat din limba acestora: *Krep* = germ. *Krippe*.

cucuibă.

In pădurea din apropierea Lugojului e un loc, unde se cunosc urmele unei case părăsite, numit *Cucuibă*. Această numire, care nu mai e înţeleasă de nimeni, corespunde sunet de sunet unui lat. *concubia* (*concubium* sau *concubius*, *a*, *um*). E probabil ca mai de mult cuvântul să fi existat în limba noastră ca apelativ, cu înţelesul de „locul unde puteai dormi noaptea împreună cu alţii“, căci chiar casa aceea din pădurea Lugojului serveà, precum se spune, de „mas“ pentru Ţiganii ce treceau pe acolo.

firav.

Tiktin, crezând că *hirav* e forma originală a cuvântului, îl derivà dintr'un presupus **chyravŭ* slavon (din *chyra* „betejală“). Această explicare am admis-o în *Dicţ. Acad.*, crezând că *firav* e un hiperurbanism cu pronunţarea *fi* în loc de *hi*. Acum găsesc în bulgăreşte cuvântul din care derivă al nostru: *ìlav*, *chilav* şi *ìrav*, pe care Pančev le traduce prin „bolničavŭ, slabŭ“, deci tocmai cu înţelesul de „slăbuţ, bolnăvicios, debil“ al cuvântului nostru.

Cât despre slavul **chyravŭ*, acesta poate să fie la baza cuvântului *cârav* „languissant“. Forma **hârav*, pe care am aşteptà-o, a putut fi modificată în *cârav*, prin apropiere de verbul *cârâi*, care însemnează şi „languir“.

flăcău.

Cuvântul acesta, pe care Cihac (II 109) îl derivà din paleosl. *chlakŭ* „celibatar“, nu se poate atestà la scriitorii mai vechi de sec. al XIX-lea (v. *Dicţ. Acad.*). Cred că el e nou în limbă, fiind unul din acei termeni batjocoritori la origină, care se răspândesc cu o mare iuţeală. Trebue să fi însemnat, în gura fetelor, pe „cel ce spune fleacuri“, pe cel ce caută să le îmbete cu vorbe seducătoare; deci să fi avut un înţeles peiorativ ca şi *becher*, *burlac*, *holtei*. Ar puteà fi ca şi *flecar*

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

un derivat din *fleac*. Şi forma *flecău*, întrebuinţată în Moldova — din care *flăcău* s'a desvoltat prin asimilare vocalică, după ce legătura cu *fleac* nu se mai simţeà — ne-o arată, precum varianta bănăţeană *flencău* e de sigur în legătură — originară sau ulterioară — cu verbul *flencăni* = fleoncăni = franc. „bavarder".

Cât despre sufix, acesta nu prezintă nici o dificultate. Ca şi ung. *-ó*, din care derivă, el e la origine deverbal, derivând nomina actoris şi, prin extensiune, numiri de instrumente considerate ca îndeplinind o acţiune. Numai în urma unor analize greşite el a putut deveni sì sufix denominal. Deoarece o seamă de cuvinte ungureşti în *-ó*, împrumutate în româneşte, aveau un înţeles pejorativ, acest sens, inerent tulpinei, a fost considerat ca aparţinător sufixului, care a putut deveni pejorativ; tot astfel el a devenit augmentativ fiindcă cele mai multe nomina instrumenti în *-ó* însemnau un obiect mare şi greoiu. Astfel — lăsând la o parte augmentativele şi numirile de instrumente care aici nu ne impoartă — avem împrumuturi din ungureşte şi derivate româneşti, deverbale şi denominale, în *-ău: alergău, bălălău* „neghiob, prostănac, unul care umblă cu mânile bălălăind", *bangău* < ung. *bangó* „prostănac", *brehău* „care brehăeşte", *buzău* „bosumflat, care pune buza", *căcău, cărărău,* „unul care bate necontenit cărările", *fâlcău* „om cu fălcile mari", *fârţăgău* „om neastâmpărat" (fârţoagă), *haplău* (haple), *hârcău* „unul care scuipă mult" (hârcă), etc., cf. şi *babalău* „om muieratic", *mutălău, prostălău* etc. Sufixul *-ău* s'a întâlnit cu alte sufixe româneşti cu aceeaşi funcţiune. În altă parte am arătat schimbul lui cu sufixul *-an*, din care se explică forme ca *Jidan* în loc de *Jidău* < ung. *Zsidó*, sau *bădăran* din *bădărău* (păstrat ca nume de familie) din ung. *badaró* „unul care vorbeşte lucruri fără nici o noimă"[1]. Tot astfel derivatele în *-ău* s'au întâlnit cu cele în *-ar* când ele erau deverbale, însemnând nomina actoris (ca *argăsar, scobar, sugar, ţipar* etc.) sau nomina instrumenti (ca *îndreptar, ştergar* etc.). Deosebirea erà numai nota pejorativă sau augmentativă, streină sufixului *-ar* şi inerentă celor mai multe derivate în *-ău*, compară *fugar-fugău, lingar—lingău* şi cuvântul care ne interesează în deosebi: *flecar-flecău.*

[1] Cf. *Contribuţii la Gramatica istorică a limbii române*, Buc. 1911, p. 17. La exemplele citate acolo se mai pot adăogà: *brădău—brădan, călău—călan, făgău—făgan, foltău—foltan, cârlău* < *cârlan.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

Asemănarea între funcţiunea acestor două sufixe a produs chiar un schimb între ele, astfel în *căldărar* „lemnul de care atârnă căldarea“, devenit în Ardeal *căldărău* (Viciu, *Glosar*) şi, invers, în *ţincău* (augment.-pej. din *ţinc*) pe care-l întâlnim la Alecsandri (Teatru 515) supt forma *ţincar*.

pol.

Piesa de 20 de franci se numeşte în graiul familiar: un *pol*. Tiktin, înregistrând în Dicţionarul său acest cuvânt, crede că el e o prescurtare din russescul polŭimperialŭ, „auf den die Lautgruppe *pol* enthaltenden Napoleon übertragen“. Altă explicare mi se pare mai probabilă. *Pol* e o prescurtare din *napoleon* (= piesă de aur de 20 fr.), care trebue să se fi produs mai întâiu, prin haplologie, la Neogreci în construcţia ἕνα ναπολεόνι.

prunc.

Cuvântul acesta vechiu cu greu are vreo legătură cu ungurescul *poronty*, *porongy*, *porond* „engeance, couvée, marmot, bâtard“, din care-l derivă Cihac II 522, sau, dacă această legătură există, probabil că vorba ungurească e împrumutată din româneşte[1]. Cred că putem plecă de la un diminutiv latin vulgar **puerunculus*[2], din care s'a refăcut un **pueruncus*. Cel ce citeşte cu atenţiune Dicţionarul limbilor romanice de Meyer-Lübke va găsi nenumărate exemple de astfel de „Rückbildungen“. Iată câteva cazuri reconstruite din diminutive, notate la întâmplare: romagnol *barle* din *barlet* (1305), retorom. (în Puschlav) *buš(a)*: *buccella* (1359), franc. *buse* din *busel* (1365), prov., span., port. *burro* din *burrico* (1413), cat. *borro* din **burrionem*, ital. (dial.) *bota* din *botezöl* (= boticello 1427), v.-franc. *chail*: n. franc. *caillou* (1449), ital. *cialda* din *cialdello* (1506), franc. *cale* din *calotte* (1536), ital. (dial.) *capizzę* din *capezzolo* (1640), **capreus* din *capreolus* (1650), **capum* din *capulum* (1666), ital. (dial.) *garz* din *garznolo* (1683), ital. *gruzzo* din *gruzzolo* (2259), rom. *cucă*:

[1] Cf. Alexi (sic!) György, în *Magyar nyelvőr*, XV (1886) p. 555–558, care respinge etimologia cuvântului unguresc din slav. *porodŭ* (Miklosich, Cihac) şi crede că derivă din românescul *prunc*, pe care-l derivă din lat. *parvunculus*. Acesta ar fi dat după A. **pravunculus* şi apoi *proncul* (ca *sabucus* > *soc*), *pruncul*, înţeles ca substantiv articulat şi deci refăcut în forma nearticulată: *prunc!*

[2] Şi *Lexiconul Budan* propunea *prognatus* sau *puerculus*.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06)

lat. *cucullus* (2359), port. *cosco* din *coscojas* (2424), prov. *coronda* din *corondel* (2437) etc.[1]

Tot astfel s'a putut reconstruì din **puerunculus* (format ca *homunculus*) un **pueruncus* pentru a arătà un copilaş mai puţin mic. Acesta ar fi dat româneşte **purunc* (poate, prin stadiile **puărunc*, **porunc*), iar cu sincoparea întâiului *u*, *prunc*, ca în *juneapăn* > *jneapăn*, *hurubă* > *hrubă*, *volemus* > **vurem* > *vrem*, **curum* > *scrum*, la Aromâni şi *mul'are* > *m(g)l'are*, *puţin* > **pţin* > *psin*, etc. Probabil că în toate aceste cazuri sincopa s'a produs mai întâiu în poziţii ca *ùn purúnc*, *ùn juneápăn*, *ò hurúbă*, *nòi vurém*, etc., deci ca în cazurile citate la pag. 593, unde *u* se găseà între accentul secundar şi cel principal.

rapăn, rapură, ciuf.

Incercări de a derivà unele cuvinte româneşti din limbi vechi-germane s'au făcut de mult. Toate aceste etimologii erau însă sau dubioase, sau pretinsele elemente vechi-germane găsindu se şi în limbile popoarelor învecinate cu Românii, puteau fi considerate ca împrumuturi din acestea, astfel *fară*, *grapă* sau *turn*, a cărui vechime în limbă e indicată şi prin faptul că el se găseşte la Istroromâni (turăn), dar care se regăseşte şi în limbile slave de sud sau în ungureşte. De aceea mult timp am crezut că nouă ne lipsesc cu desăvârşire elemente de origine veche-germană, ceea ce însemnează că raporturile strămoşilor noştri cu popoarele germane ce-au trecut prin părţile noastre n'au fost atât de strânse încât să fi putut lăsà urme în limba noastră. În tinereţe, îndoielile sânt mai puţin vii şi mintea noastră e însetată după criterii tranşante, cu ajutorul cărora să putem

[1] Tot prin reconstrucţie se explică unele forme care de altfel par neregulate din punct de vedere fonologic. Astfel, dacă alături de *crâjmă* (= cârciumă) se aude şi forma *cájmă* (Comunicat de N. Ionescu şi atestat la Iorga, *St. şi doc.* XIII 264), amuţirea lui *r* n'ar fi explicabilă, dacă n'am admite că acest cuvânt e reconstruit din *râjmar* (cf. căşmăreaţă *Mat. folc.* 421), care a pierdut pe *r* prin disimilare completă în forma *crâjmar* sau *cârjmar*. Numele *Bogdu/* (în hrisovul lui Ştefan Milutin, *Conv. lit.* XXIV p. 488 ş. u.) e de sigur o reconstruire din *Bogdan(ul)*. Tot astfel forme ca *jneap* din *jneapăn* < *juniperus* sau *mesteci* din *mesteceni*. Cred că şi legătura — evidentă mi se pare — între *zgrăbunţă* şi *carbunculus* latin devine explicabilă dacă admitem că din varianta **carbunciolus* **carbunciola* s'a reconstruit primitivul **carbuncia*. — Pentru alte reconstrucţii în limbile romanice, cf. Meyer-Lübke, *Historische Grammatik der französischen Sprache* II Wortbildungslehre § 7 şi 108; E. Gamillscheg şi L. Spitzer, *Romanische Wortbildungslehre* p. 4 (franc. *goitre* din *goitron*), 40 (franc. *nielle* din *niellasse*), 46 (**festucum* din *festuca*), 50 (suf. *-in* din *-ine*), 113 (*Sanctus Simplicius* din *San ta Simplicitas*), 117 (span. *delega* din *delegado*, *rata* „ladronzuelo de Madrid" din *ratico*, etc.), 178—179 (o listă întreagă).

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

dată şi localizà; de aceea am crezut că lipsa elementelor vechi-germane în româneşte poate servì ca o dovadă că noi ne-am rupt atât de timpuriu de restul Romaniei, încât n'am mai putut primì cuvintele germane ce năvăleau pe teritoriul romanic de vest.

Credinţa aceasta începù încetul cu încetul să se zdruncine în mine. Mai ales atunci când am examinat din nou tezaurul lexical al limbilor romanice, cetind dicţionarul limbilor romanice de Meyer-Lübke. Intre cuvintele germanice pătrunse în limbile romanice erau unele care se asemănau atât de mult cu cuvinte româneşti, încât te ademeneau să stabileşti o înrudire mai apropiată. Astfel mi-am notat pe *râncaciu* care ar puteà sta în legătură cu germ. *rank* (REW. 7044), dacă forma fără *w-* iniţial ar puteà fi şi longobardă[1]; *zgârià*, care se potriveşte cu calabrezul *zgarrare*, neap. *zguarrare*, abruzz. *zgarrá*, milan. *zgará* „a sfâşià", a căror legătură cu franc. *déchirer* şi cu germ. *skerran* „a zgârià" e totuşi îndoioasă (REW. 7990)[2] şi alte câteva.

De aceea, publicând studiul *Locul limbei române*, în 1920, spuneam la p. 38: „In limba română, deşi s'ar puteà ca să găsim vreunul dintre cuvintele germanice pătrunse prin mercenarii germani în epocă preromană sau vreun împrumut din vremea când strămoşii noştri venise în contact cu popoarele germanice, până astăzi nu s'a descoperit nici un singur element german sigur".

---

[1] Mai ales forma transmontană (Portugalia) *rancolho* „rău castrat" m'a făcut să încep a mă îndoì în etimologia ce o propusesem în 1904 (*Lat. Ti u. Ki*): lat. **renicus* > **rânc*, de unde *râncaciu*, *râncau* etc. S'ar puteà ca germanul *rank* (azi *Ranke*) să fi dat şi pe *râncă* al nostru, care are trei sensuri distincte: 1 „legăturile leucelor de carâmbii carului (*Chest. Hasdeu*, X 32, cf. X 6, 465, 539, XI 517, XVI 161, Pamfile, *l. c.* 134); 2. *râncă de bou* = vână de bou, „Ochsenziemer" Tiktin; 3. nuià, la Dosofteiu, *Viaţa sfinţilor*, 130/17: Şi cărând mare grămadă de cărbuni de pre la feredeae şi snopi de rânce pregiur apostolul... Etimologia propusă de Tiktin: „anscheinend ksl. рѫка, Arm" e posibilă, dar mai apropiat de sensul de „nuià" şi „vână de bou" e germ. *Ranke*, tradus într'un text vechiu prin „ramus tenuis et longe se extendens" (M. Heyne, *Deutsches Wörterbuch*[2] s. v.), iar pentru sensul de „inel, verigă, care leagă leuca de carâmo", acelaşi *Rank(e)* „îndoitură", înrudit cu *ringen* „a stoarce, a suci" (*bid.*).

[2] Derivasem acest cuvânt din **excariare*, din *caries* „râie" (*Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 687). Weigand, *Krit. Jahresb.* 1904 p. 99 credeà că *zgăr*, *zgârf*, *zgărciu* sânt tulpine onomatopeice, de origine slavă, foarte răspândite în bulgăreşte. Meyer-Lübke, REW. 1726 se întreabă dacă cuvântul românesc nu aparţine grupului romanic reprezentat prin bergamascul *zgarla* „scotoci, zgàrià", cre nonez *zgarià* „râcâi" etc., care însă şi ele fac mai de grabă impresia unor cuvinte de origine germană şi cu greu pot fi aduse în legătură cu cuvântul din titlu (*caryon*, *carilium* „wällische Nuss").

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

G. Giuglea pune din nou în discuţie, în frumosul său studiu publicat în acest volum al *Dacoromaniei*, chestiunea împrumuturilor vechi-germane în limba română. Spre deosebire de predecesorii săi, care se mulţumeau să constate câteva coincidenţe formale, Giuglea atacă problema în toată complexitatea ei. Calea pe care o deschide merită de a fi urmată şi promite elucidarea unor probleme nouă în legătură cu aşezările Românilor la începutul evului de mijloc. Şi din lucrarea lui C. Diculescu, *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen*, publicat în timpul din urmă în *Zeitschrift f. rom. Phil. XLI, 420-428*, vor rămâneà câteva explicări etimologice.

Cred de astădată că pot da şi eu o contribuţie care mi se pare sigură. E cuvântul *rapăn*, pe care Tiktin îl traduce prin „Räude, Krätze", adecă „râie" la cai, porci şi câni, atestându-l din Moldova, împreună cu derivatul *răpănos* „räudig, krätzig". Ca 'boală de vită' e atestat în *Chestionarul lui Hasdeu* din judeţele Neamţu şi Tulcea, ca 'boală de porci' din jud. Neamţu; de asemenea în Pamfile, *Boli* 16[1], 57, iar ca 'boală a pielei' de Gorovei, *Cred.* 237. Pe *răpănos* = „om cu rapăn" îl pot atestà din Straja, în Bucovina, iar supt forma *răpchinos* (*răpănos* + *puchinos*) îl găsim în revista *Ion Creangă* IV, 7. In funcţiune adjectivală îl aflăm în nişte versuri copilăreşti din Vâlcea, Romanaţi şi Olt, de sigur ne mai înţelese azi:

Oaie, oaie rapănă
Şade'n cur şi dapănă...

(*Materialuri folcloristice* p. 512)

Afară de această formă, mai găsim, la Dosofteiu, şi *rapură* tot cu înţelesul de o boală de piele: „Au pecinginatŭ cu rápură de ceaia ce-i dzâc elefántia" (Lacea, în *Jahresb.* V, indice, citat şi la Tiktin, care recunoaşte înrudirea cu *rapăn*). Cuvântul e cunoscut şi azi. In *Chestionarul* lui Hasdeu aflăm: „Pârpor se numesc *rapurĭ* mici ce sânt la oameni sau prunci pe exteriorul pielii". Şi la Anonimul din Caransebeş se dă, fără traducere, *rapure*, *răpurat* şi *răpuredz*, pe care editorul pe nedrept le îndreaptă în „papură", „păpurat" şi „păpuredz". Forma *rápor* = Schweineräude e dată de Barcianu şi Alexi, precum şi de Laurian şi Massimu. Din comuna Poiana (jud. Bistriţa-Năsăud) îmi comunică Sever Pop: *om răpuros* = om căruia îi cură hainele de pe el; om cu *răpură*, adecă cu oajdă, plin cu bube care au prins

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

scoarţă. N. Drăganu îl cunoaşte cu înţelesul de „un fel de boală de porci“, din Zagra (jud. Bistriţa-Năsăud), iar A. Coca îmi comunică din Oraviţa Bănatului: *„rapori* = Wimmerl im Gesichte: sânt plin de rapori pre obraz“.

La Aromâni cuvântul e atestat de Papahagi (*Basme*, indice) şi Dalametra supt formele *arápune, arápuni, arápun* şi *areapini* (plur.), cu alt înţeles însă, şi adecă „ciorchine de struguri“. Tot aşà mi-l confirmă Th. Capidan, ca sinonim cu „călăruş“. In celalalt înţeles îl regăsim însă în verbul *arupunedz* = scot pe obraz bobiţe roşii, am spuzeală, coşuri, *arupunat* = cu bobiţe pe obraz, cu coşuri (Dalametra, cunoscut şi de Th. Capidan).

Etimologia cuvântului dacoromân este, pentru Tiktin, „unbekannt“, crezându-l înrudit, poate, cu *răpciugă*. Cihac II, 305) îl consideră înrudit cu *zgâbârdă, zgrăbunţă*, derivându-le din paleosl. *svrabŭ* »scabies«. Pe Cihac îl urmează A. Scriban (*Conv. lit.* 1911 p. 936), derivând pe *rapăn* dintr'un slav *svrabinŭ* „care produce mâncărime“. Adaugă însă ca şi în Olanda există un *rap* „rapăn“.

După Fr. Weigand, *Deutsches Wörterbuch* s. v., în germană există două cuvinte, un *Rapp*, care însemnează „Traubenkamm“ şi un *Rappe* cu sensul de „Ausschlagkrankheit in der Kniebeuge u. an der vorderen Fläche vom Sprunggelenke des Pferdes“, având în diferite dialecte germane şi înţelesurile „Grind auf der heilenden Wunde, Krätze, Räude“. Cuvintele germane se găsesc şi în limbile romanice. Meyer-Lübke, REW. (№ 7058 - 7059) derivă din longobardul *rappe* „Traubenkamm“, pe ital. *rappo* „Büschel“, friul. *rap* „Traubenkamm“, iar din mittelhochdeutsch *rappe* »Grind« pe ital. *rappa* „Schrund an der Kniekehle der Pferde“ (răspândit în toată Italia, cu diferite derivate).

Faptul că în românește se găsesc amândouă sensurile, cel de »boală de piele« şi cel de »ciorchine de struguri“ (adevărat, ciorchinele întreg, cu boabele pe el, nu ciorchinele de pe care s'au cules boabele, ca în germană şi în limbile romanice), nu poate fi o simplă coincidenţă.

Cele două variante: *rapăn* şi *rapură* par a rezultà din două forme **rappil-* (derivat german cu sufixul diminutival *-il-*) şi **rappulum*, formă adaptată la pronunţarea latină vulgară (cf. exemplele date de Giuglea). În cazul acesta *rapăn* ar fi disimi-

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

lat din *rapăr;* şi *rapur* apare supt forma disimilată în aromânescul *arapun, arupenedzŭ*[1].

Din seria de împrumuturi vechi-germane care se rapoartă la portul părului (cf. Giuglea p. 394 a acestui volum) pare a face parte şi *ciuful* nostru, a cărui legătură cu *ciuffo* italienesc a fost recunoscută de mult, fără să se fi clarificat însă înrudirea celor două cuvinte. Tocmai fiindcă vorba italienească e considerată în general ca un împrumut din germană şi fiindcă pătrunderea directă a cuvântului din italieneşte în româneşte e greu de admis, etimologia a rămas neclarificată. Unii consideră cuvântul ca făcând parte dintr'o familie de vorbe onomatopeice, astfel Schuchardt *Zeitschrift f. rom. Phil. XXXI*, p. 1—5, şi Tiktin, *Dicţ. rom.-germ. s. v.*, care citează şi cuvintele slave, de care apropiase Cihac pe *ciuf.*

În ceea ce priveşte cuvântul nostru, trebue să distingem două vorbe deosebite, între care numai timpul a stabilit o legătură semantică, dar care sânt încă repartizate pe două regiuni geografice distincte.

În părţile ardelene influenţate de limba maghiară, cu Bucovina şi Moldova de nord, întâlnim un *ciuf* cu înţelesul de „pocit, urît, batjocorit", care vine cu siguranţă din ungureşte *csúf*, cu acelaşi sens. La Şincai cuvântul are încă sensul de „măscăriciu, actor", care în ungureşte era, precum a arătat Schuchardt, *l. c.* cel originar: Polata împărătească o au împlut de Mimi (ciufi), de cântăreţi... *Hronicul,* I, 34. Sensul de „măscăriciu, un fel de păcală" mi-l comunică şi Covaşă din Bucovina, iar Marian îl explică, în *Ornitologia* sa, I, 232, prin: „om de nimica, de ăzut, depravat, demoralizat", sens desvoltat, evident, din cel de „comediant ambulant". Tot din ungurescul *csúfol* e împrumutat verbul *ciufulesc, ciufuluesc*, cu acelaşi sens ca în ungureşte: „fac batjocură de cineva, batjocoresc, pocesc, fac urît", cu postverbalul *ciufală* „batjocură", cu derivatul acestuia *ciufelnic* „bat-

[1] Mai avem un termen din aceeaşi categorie de cuvinte, e cuvântul *rufos*, în Moldova, care însemnează „zdrenţuros", implicând însă şi ideea de „murdar" Cred că acest adjectiv nu derivă din *rufe* „linge", care nu însemnea a „zdrenţe", ci a fost apropiat numai ulterior prin etimologie populară de această vorbă, înţelesul originar fiind cel de „murdar". În cazul acesta ar trebui să plecăm de la germanul *Rufe* „bube uscate, murdăria pe piele pricinuită de răni", păstrat şi în limbile romanice (cf. REW. No. 7424) mai ales cu sensul de «murdărie». Nu este însă exclus ca acest cuvânt, care se găseşte mai ales prin Bucovina, să fie un împrumut recent din limba germană.

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

jocoritor“ şi (prin contaminarea cu *mamorniţă*) *ciuforniţă* „femeie depravată“.

Italienescul *ciuffo*, care, pe lângă înţelesul de „moţ de păr“, avea şi pe cel de „bravaccio“ — pentrucă aceşti briganzi îşi acopereau, când voiau a nu fi recunoscuţi, faţa cu părul lung dat pe obraz (cf. descrierea lui Manzini în *Nagyar Nyelvőr XXXV*, p. 481—482) — a pătruns în ungureşte — probabil prin teatrele ambulante — iar de la Unguri l-au împrumutat Românii în contact mai apropiat cu ei.

Pe aproape întreg teritoriul dacoromân, dar mai ales în regiunile sudice, avem un alt *ciuf*, care însemnează „păr mult şi zbârlit, vâlvoiu“. Acest substantiv se poate întrebuinţă şi adverbial: Doi copilaşi cu chica ciuf. Delavrancea *Sult.* 40, — sau în funcţiune adjectivală: Trei muieri, la păr despletite şi ciufe. Teodorescu, *P. P.* 377. Ca şi în Italia de nord, *ciuf* se poate spune, în batjocoră sau glumă, şi unui copil cu părul mare şi nepieptănat: Aici fuseşi ciufule? Delavrancea, *Sult.* 264.

De sigur, după moţul zbârlit de pene, s'a numit *ciuf* şi o specie de bufniţă (Otus vulgaris s. Strix noctuus), confundat în unele părţi cu „ciuhurezul (huhurezul)“, cf. Marian, *Ornit.* I, 218 şi 227. Cuvântul e atestat în *Chestionarul lui Hasdeu* din judeţele Ialomiţa, Dâmboviţa, Prahova, Argeş şi Olt. Hiecke, *Jahresber.* XII, 133, citează, după Şăineanu, un *zuf* din dial. ital. din Bellinzona, cu aceeaşi trecere de sens.

Prin Muscel, Buzău, Dâmboviţa, Râmnicul-Sărat şi Tulcea, *ciuf* se numeşte şi un dans ţărănesc, a cărui descriere lipsind, nu putem şti dacă numirea lui stă în legătură cu pasărea de noapte sau cu părul zbârlit; extensiunea geografică ne opreşte de a-l considerà identic cu celalalt *ciuf*, împrumutat din ungureşte. Tot de sensul de „moţ de păr“ se leagă, probabil, numirea unei plante nedefinită mai de aproape, *ciufulete*, atestată din jud. Prahova (cf. ital. *ciuffo* „mucchio d'erbe“).

Atât pasărea cât şi dansul se numesc prin jud. Putna, Dorohoiu, Neamţu (cf. şi *Şezăt.* VI 51) *ciof*, al cărui *o* nu mi-l pot explică, dar care cu greu poate fi adus în legătură cu ital. *ciofo*. Pasărea de noapte mai e numită şi *ciuh*, cuvânt atestat mai întâiu în *Biblia* din 1688 (Deut. XIV, 15). Precum arată şi varianta *ciuhà* (Marian, *Ornit.* I, 215), forma această pare a fi rezultatul unei contaminări a lui *ciuf* cu *buhă*, întâmplată cu atât mai uşor,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

cu cât, în alte poziţii, schimbul între *f* şi *h* nu este un lucru rar. O contaminare asemănătoare s'a întâmplat între *ciuf* şi *huhurete* (*huhurez*), dând rezultatele: *ciuhurete* (Muscel, cf. *ciuurete* în Ialomiţa) şi *ciuhurez* (Dombrowski, 304); cf. Hiecke, *Jahresbericht, XII*, 136.

Acest *ciuf*, cu înţelesul de „păr zbârlit" — din care s'a desvoltat apoi cel de specie de buhă şi cel de „dans" — nu poate fi derivat din ungureşte, căci *csúf* unguresc nu are acest sens. Nici pe teren românesc nu se poate admite o trecere de sens de la „urît" la „păr zbârlit", mai ales că şi răspândirea geografică ne arată că avem a face cu două cuvinte deosebite. Lexiconul de Buda nici nu cunoaşte cuvântul în înţelesul obicinuit în Muntenia. Pe de altă parte nu-l putem considera nici ca un împrumut recent din italieneşte, căci vorba e populară şi atestată în texte vechi. Astfel nu ne rămâne decât sau să admitem, cu Schuchardt, că avem a face cu unul din acele cuvinte de origine onomatopeică, cu o răspândire mai mult sau mai puţin internaţională, sau — şi aceasta îmi pare astăzi mai verosimil — să considerăm cuvântul românesc şi pe cel italienesc având o origine comună, veche germană.

Cuvântul german a pătruns în limbile romanice supt două forme, din dialectul franc, în franţuzeşte: *touffe*, şi din longobardul *zuppfa* în italienescul *ciuffo*, (REW No. 8989). Tot din limba longobardă va fi ajuns cuvântul şi la noi şi la Albanezi, care au *tšufkə džufkə* cu înţelesul de „ciucure, mătase de porumb" (G. Meyer, *Alb. Wb. 450)*. In Italia cuvântul e foarte răspândit. Afară de exemplele citate de Schuchardt *l. c.* mai amintim pe *ćuffę* din graiul din Sillano, cu înţelesul general de „capello" *(Arch. glott. ital. XIII, 344)*. El a pătruns şi la Germanii din Tirol (*Magyar nyelvőr XXXV, 481—482*, cf. glosa, „hoc sinciput: el *cufo*" într'un glosar din sec. al XV-lea în Waelschtirol, *Zeitschrift f. rom. Phil XXV, 389*) şi, precum crede Berneker, şi la Sârbi supt forma *ćuba* „moţ de pasăre" (SEW. 161).

Dacă admitem că *ciuful* nostru ne-a venit de-adreptul din limba longobardă, va trebui să reţinem faptul că sunetul iniţial a fost auzit de strămoşii noştrii ca č întocmai ca de Italieni şi de Albanezi, sau în tot cazul cu un sunet apropiat de aceă consonantă românească din care s'a desvoltat č.

Ciuf este dar, la noi, un dublet: în înţelesul de „păr zbârlit" îl avem de la Longobarzi, iar în sensul de „pocit, batjoco-

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06

rit“ l-am împrumutat în timpuri mai recente de la Unguri, care-l au, la rândul lor, de la Italieni. In regiunile în care peste cuvântul vechiu s'a suprapus cel nou, a trebuit în mod firesc ca între cele două omonime să se producă şi o apropiere semantică. Puntea de trecere a putut fi următoarea: Când tundem pe cineva rău, zicem că l-am „pocit“, „că l-am „batjocorit“, adecă *l-am ciufulit* (cf. «*ciufurluesc* = *ciufulesc*, tund prost», Pamfile, *Jocuri, II*). Prin apropiere de *ciuf* „păr mare şi zbârlit“, s'a putut naşte şi un *ciufulesc, ciufuesc* „zbârlesc, deranjez părul“, dat de A. Scriban, care (*Arhiva* din Iaşi, 1912, nr. 4) îl aduce în legătură directă cu ung. *csúfol*. Acest sens nou al verbului de origine ungurească e răspândit în literatura mai nouă din cauză că e simţit ca onomatopee: Mama Stanca ... cu părul alb şi ciufulit. Delavrancea, *Sult*. 12. Un stârc jerpelit, ciufulit. Marian, *Orn*. II 325. Întind în palme unsoarea şi-mi ciufulesc, îmi ridic vâlvoiu într'o clipă tot părul. Sadoveanu, *Morm*. 194. Îl văzuiu cu barba mare, cu păr creţ şi ciufuit în cap. Vissarion, *Fl*. 104.

zgardă.

Zgardă n'are nimic a face ca slavul *gradŭ* (Cihac II 116—117), ci derivă din rut. *garda* „Schmuck, Zierat“ (Berneker, *Sl. Wb*. 300). De fapt, în timpuri vechi, d. ex. în Biblia din 1688, şi azi prin Moldova, Bucovina, Maramureş şi Banat, *zgarda* e un colan de pietre scumpe sau de mărgele, pe care-l poartă femeile la gât. Numai prin analogie s'a spus apoi *zgarda câinelui*, sens special care a învins în limba literară.

Sextil Puşcariu

II

deciurică.

Verbul acesta se întrebuinţează în Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud, cu înţelesul de a „desface fructele de pe creangă, cocean etc.: *a deciurică creanga de poame; se deciurică grăunţele de mălaiu* (= „porumb“) *de pe cocean*. Cred că sensul original era „a desface boabele pentru a le pune în ciur, ca să fie cernute“ şi apoi prin extensiune şi „a desface poamele de pe crengi“, „a le rupe“. În acest caz cuvântul corespunde unui **de-cibricare*. (din *c(r)ibrum* > *ciur*) şi se poate asemănă cu sardul log. *kilibrare* „a rupe în bucăţi“ REW. No. 2322 (care nu trebue să fie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14647 © 1921-1922 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:06